

«Черниговские епархиальные известия» та ін.), а також у закордонних церк. ж-лах («Воскресное чтение», Польща; «Православен мисионер», Болгарія; «Црква и Живот», «Гласник Патриаршие», Сербія та ін.). Висвітлив зміст і надав православно-богослов. оцінку вчень раціональних і містичних сект. Схарактеризував і систематизував погляди старообрядницьких течій. Привернув увагу до соціально-політ. складової сектантських і старообрядницьких доктрин. Як один із провідних учасників полеміки з толстовством, вказав на його паралелі з ідеями духоборів. Окреслив коло типових питань і претензій до православ'я з боку старообрядців і сектантів. Розробив методику роботи внутр. рос. місії. Виокремив і систематизував важливі для місіонерської полеміки з інославною біблійні тексти та лексику. Запропонував методику і рекомендації з проведення місіонерських бесід. Зібрав корпус житій святих-місіонерів. Створив рос. словник місіонерської термінології. Наприкінці життя консультував Св. Синод Серб. Правосл. Церкви з питання протидії поширенню адвентизму.

Осн. тв.: Записка о духоборцах на Кавказе. – [Б. м.], 1896. – 43 с.; Существенные признаки и степень вредности [русских] мистических и рационалистических сект и раскольничьих старообрядческих толков. – К., 1896. – 16, 19 с.; О церковно-общественном и государственном значении миссионерства. – К., 1897. – 10 с.; Духоборы в Америке и граф Л. Н. Толстой. – СПб., 1900. – [2], 22 с.; 2-е изд. – СПб., 1901. – 50 с.; 3-е изд. – СПб., 1917. – 37 с.; По поводу отпадения от Православной Церкви графа Льва Николаевича Толстого. Сб. статей «Миссионерского обозрения». – СПб., 1903. – [2], II, 255 с.; Миссионерский спутник. Настольная справочная книжка по расколоведению и миссионерству. – СПб., 1904. – XXXII, 738, 220 с.; Церковный свет и государственный разум. Опыт церковно-политической хрестоматии. – Вып. 1. – СПб., 1912. – 213 с.; Вып. 2. – СПб., 1913. – 159 с.; Миссионерский посох. Пастырское увещание и миссионерское обличение. – СПб., 1912. – V, 519 с.; Каталог миссионерских, полемических и апологетических изданий В. М. Скворцова, имеющих в составе редакции журнала «Миссионерское обозрение». – СПб., 1913. – 16 с.

Ред.: Второй миссионерский съезд в Москве. – М., 1891. – 51 с.; Деяния III Всероссийского миссионерского съезда в Казани по вопросам внутренней миссии и расколосектантства. – К., 1897. – 2, VI, 342 с.; 2-е изд., пересмотр. и доп. – СПб., 1898. – 2, VI, 370 с.

Арх.: IP НБУВ. – Ф. XIII. – №№ 2285, 2363, 2364, 2372, 2373, 2959, 3644, 4064, 4165–4166, 4194, 4195, 4675, 5582; Ф. 216. – № 890; ЦДІАУК. – Ф. 712. – Оп. 4. – Спр. 1005.

Опубл. дж.: Извлечение из протоколов Совета Киевской духовной академии за 1882–1883 учебный год. – К., 1883. – С. 58–62; Приказ обер-прокурора Св. Синода // ЦВед. – 1893. – № 41. – С. 318; Высочайший приказ // Там само. – 1895. – № 33. – С. 323; 1915. – № 21. – С. 253; Высочайшие награды // Там само. – 1900. – № 19. – С. 148; 1911. – № 19/20. – С. 108; Новая должность // КЕВ. – 1895. – № 19. – Отд. неофиц. – С. 930; Розанов В. В. Около церковных стен. – Т. 1. – СПб., 1906. – С. 177–182; Скворцов Василий Михайлович (Некролог) // Последние новости (Париж). – 1932. – 20 мая. – № 4076; Скворцов Василий Михайлович (Некролог) // Россия и славянство (Париж). – 1932. – 21 мая. – № 182; Скворцов Василий Михайлович (Некролог) // Русский голос (Белград). – 1932. – 8 мая. – № 57; 15 мая. – № 58; Скворцов Василий Михайлович (Некролог) // Царский вестник (Белград). – 1932. – 15 мая. – № 280; Антоний (Храповицкий), митр. Скворцов Василий Михайлович (Некролог) // Митрополит Антоний (Храповицкий). Собр. соч. – Т. X. – Нью-Йорк, 1963. – С. 149; Докладная записка обер-прокурору Св. Синода об организации Религиозно-философских собраний // Вестник РХГИ. – 2006. – № 7 (2). – С. 117–118; Из архива священномученика архиепископа Рижского и Латвийского Иоанна (Поммера). Письма и другие документы. Т. 3 / сост. Ю. Л. Сидяков // SEMINARIUM HORTUS HUMANITATIS. Альманах. – Т. XXIV. – Рига, 2011. – С. 29–32 [Листи В. М. Скворцова до архієп. Йоана (Поммера) 1924–1932 pp.].

Літ.: Маевский В. А. Внутренняя миссия и ее основоположник В. М. Скворцов. – Буэнос-Айрес, 1954. – 285 с.; Степанов А. Скворцов Василий Михайлович // Черная сотня. Историческая энциклопедия 1900–1917. – М., 2008. – С. 487–489; Слезкина О. В. Проблемы деятельности миссионеров синодальной внутренней миссии (по материалам журнала «Миссионерское обозрение» за 1896–1916 гг.) // Свет Христов просвещает всех : Альманах Свято-Филаретовского православно-христианского института. – Вып. 5. – М., 2012. – С. 66–94.

С. Л. Кузьміна

СКВОРЦОВ Іван Михайлович [рос. Скворцов Иван Михайлович] (листопад 1795 – 05[17].08.1863), протоієрей, викладач КДА – священнослужитель РПЦ, богослов, філософ, історик Церкви, каноніст, педагог, церк. і освіт. діяч. Батько професора КДА Костянтина Івановича Скворцова.

Нар. у с. Стексово Ардатівського пов. (нині – р-ну) Нижегородської губ. (нині – обл. РФ) у сім'ї священника. Рано втратив

батьків. Після закінчення Нижегородської ДС (1804–14) навчався у СПбДА (1814–17), де здобув ступ. магістра богослов'я і словесних наук (затверджений Комісією духовних уч-щ 18.07.1817). Зі студентських років захоплювався математикою. Семестровими богословсько-філос. «рассуждениями» привернув увагу тодішнього ректора СПбДА архімандрита Філарета (Дроздова, згодом – митрополита Московського і Коломенського). Випускний твір С. «Опыт о составе человеческого существа по разуму Священного Писания» надруковано у збірнику праць вихованців СПбДА за 1817.

31.07.1817 був призначений професором філософії, математики і фізики КДС. 22.09.1819 переведений на посаду бакалавра філос. наук КДА, де одночасно обіймав посаду бібліотекаря (26.09.1819–10.06.1820). З 21.03.1824 – орд. професор філос. наук. Викладацьку діяльність поєднував із пастирським служінням (01.03.1820 рукопокладений у сан ієрея і призначений священиком Києво-Печерської Свято-Володимирської церкви; 15.07.1821 піднесений до сану протоієрея) та адм. роботою: був членом Конференції КДА (18.12.1823–1863), зовн. акад. Правління (21.04.1824–1861; ревізував семінарії Київ. духовно-учбового округу – Курську, Подільську, Волин., Кишинівську, Полтав., Київ. – та підпорядковані їм уч-ща), цензурного ком-ту при КДА (24.12.1828–1862), Київ. духовної консисторії (13.11.1833–1863).

13.11.1833 затверджений Комісією духовних уч-щ у ступ. д-ра богослов'я (присуджений за рукописи праць «Записки на Послание к Ефесеянам» та «Критическое обозрение Кантовой “Религии в пределах одного разума”»).

Залишаючись на філос. каф-рі КДА, обіймав посади професора богослов'я, церк. історії та церк. права в новоствореному Ун-ті Св. Володимира (18.07.1834–1859; після закриття філос. каф-ри (1850) читав поряд із зазначеними курси логіки та психології),

а також настоятеля університетського Свято-Володимирського храму (29.02.1836–1849). Одночасно служив законовчителем у Київ. Ін-ті шляхетних дівчат і настоятелем інститутської церкви в ім'я священномучениці цариці Олександри (1838–52); викладав Закон Божий у зразковому пансіоні (1837–61).

За власним проханням, 29.10.1845 звільнився від духовно-училищної служби, однак до 1849 викладав у КДА як понадштатний професор (без винагороди). У 1849 був призначений настоятелем Києво-Софійського кафедрального собору (цю посаду обіймав до кінця життя). Доклав зусиль щодо завершення реставрації собору, зведення двоповерхового будинку для його причту, упорядкування Києво-Софійської б-ки. Увійшов до складу київ. попечительства про бідних духовного звання (1849–63), ком-ту з будівництва Києво-Володимирського собору (1852–63), губернського історико-стат. ком-ту (1854–63). Представляв біле духовенство Києва на урочистостях із нагоди коронації імп. Олександра II, що відбулись у Москві 26.08.1856.

Брав активну участь у розвитку церк. періодики в Києві. Наприкінці 1836 долучився до розробки програми першого київ. духовного ж-лу – тижневика «Воскресное чтение», ініційованого ректором КДА єпископом Інокентієм (Борисовим). У 1837–62 був його співредактором. У 1861–63 редагував офіц. частину ж-лу «Киевские епархиальные ведомости». Як додаток до останнього, в 1862 видавав «Листок для сельских школ», прагнучи сприяти розбудові церковнопарафіяльних шкіл Київщини (з цією ж метою у 1863 надрукував у епархіальному ж-лі цикл дидактичних «листів» до сільс. вчителів-священиків).

В останні роки життя опікувався організацією та розбудовою Київ. уч-ща для дівчат духовного звання (відкрито 15.10.1861) – переважно сиріт сільс. духовенства. Був його розпорядником (доглядачем) і викладачем. Заради уч-ща відмовився від протоієрей-

Іван
Скворцов

ської квартири у новому будинку соборного причту, а після отримання училищного приміщення в Липках, яке потребувало відновлення, стежив за його ремонтом і підготовкою до навч. року; робив на користь учща анонімні грошові внески; поряд із цим до кінця життя віддавав на його потреби свій докторський оклад, редакторський заробіток і авторські гонорари; шукав і залучав благодійні кошти. Приділяв значну увагу інтелектуальному розвитку і моральному вихованню підопічних.

Належачи до найавторитетніших кіл духовенства не лише Києва, а й Рос. імперії 1820-х – поч. 1860-х, С. зажив репутації вірцевого пастиря, відданого справі духовного служіння, і майстерного проповідника (численні «слова», промови й катехізичні повчання С. виходили друком як у церк. періодиці, так і окремими збірниками, які витримали по кілька видань; у 1866 катехізичні повчання С. опубліковано в молд. перекладі). Був шанований парафіянами за безкорисливість, доброзичливість, скромність і небайдужість, епархіальним керівництвом – за непохитну відданість «устоям» правосл. віри, сумлінність, дисциплінованість та неабиякі адм. здібності.

За пед. і церк. заслуги мав численні священицькі відзнаки включно із митрою (1856). Був нагороджений орденами Св. Анни 2-го ступ. з імп. короною (24.02.1834), Св. Володимира 3-го ступ. (26.04.1841). Обраний почесним членом Королів. Копенгагенського тов-ва півн. антикваріїв (з 1843) та Ун-ту Св. Володимира (з 11.03.1860).

Разом із дружиною Анною Семенівною (у дівочтві – Балабухою, † 1855, донькою київ. купця і бургомистра, якого вважають засновником виробництва знаменитого київ. «сухого варення» (цукатів)) виховав трьох синів і шестеро дочок. Старший син Костянтин (1821–1876), випускник КДА 1845 р., був її професором-патрологом; Михайло, вихованець КДА 1849 р., став викладачем Кишинівської ДС і редактором ж-лу «Кишиневские епархиальные ведомости»; молодший син Володимир був чиновником високого рангу. Троє доньок С. були дружинами професорів КДА – М. С. Гуляєва, В. Ф. Певницького, С. М. Сольського. Зятем С. був також Андрій Іванович Линниченко (1822–1888), відомий педагог і мовознавець, викладач Ніжинського ліцея кн. Безбородка та Ун-ту Св. Володимира, директор Фундукліївської жін. гімназії в Києві. Онук С. Іван Андрійович Линниченко (1857–1926) – знаний історик і археограф, професор Новоросійського (нині – Одес.) ун-ту, чл.-кор. С.-Петербур. АН і Краківської АН. Інший онук – Олексій Михайлович Гуляєв (1863–1923) – був відомим правознавцем, д-ром римського права, академіком ВУАН.

С. помер у Києві після нетривалої хвороби на 68-му році життя. Був похований поруч із могилою дружини у притворі Всіхсвятської церкви (зруйнована за рад. часів) на Щекавицькому кладовищі.

С. є автором перших на теренах Рос. імперії навч. посібників з історії Церкви («Краткое начертание истории Церкви Ветхозаветной», 1838; «Краткое начертание истории Церкви Новозаветной», 1842) та церк. права («Записки по церковному зако-

новеденню», 1848), що були рекомендовані Св. Синодом до вивчення в духовних семінаріях та світських вищих навч. закладах і витримали до 6 видань. Навч. посібником для семінарій стала також праця С. «Русская ручная пасхалия» (1836). У практиці викладання Закону Божого в середніх навч. закладах Мін-ва народної просвіти використовувалися й опубліковані С. у ж-лі «Воскресное чтение» за 1841–42 «Чтения из церковной истории для детей», а також неодноразово перевидана праця «О богослужении Православной Церкви» (перше видання – К., 1847).

Помітне місце у творчому доробку С. належить розвідкам, присвяченим історії та церк. пам'яткам Києво-Софійського собору, а також рукописам, віднайденим у його б-ці (зокрема опублікував низку цінних матеріалів до життєписів правосл. церк. діячів XVII–XVIII ст. – митрополита Петра Могили, ієромонаха Адама Зерникава, єпископа Іринія (Фальковського)). Опублікував (без підпису) чимало проповідей і статей догматичного, релігійно-повчального та церковно-істор. змісту в ж-лі «Воскресное чтение».

Маючи репутацію «отличного преподавателя» філософії й «фундатора» філос. каф-ри КДА, С. не залишив вагомого доробку в царині філос. наук. У 1820-х викладав у КДА латиномовні курси історії філософії, логіки, психології, метафізики, моральної філософії, які відтворювали офіційно санкціоновані Комісією духовних уч-щ вольфіанські компендіуми Ф. Х. Баумейстера (1708–1785), І. Я. Бруккера (1696–1770) та Й. Г. Вінклера (1703–1770). Як свідчить текст промови «Опыт о метафизическом начале философии», виголошеної С. на урочистостях з нагоди відкриття КДА у 1919, та рукописи його тогочасних лекцій (зберігаються у ІР НБУВ), у викладанні філос. дисциплін дотримувався настанови: «...в одной сокровищнице Откровения должно искать истинной мудрости, и начала истинной философии в Том, Который есть всего Начало и Конец». Із поч. 1830-х, за часів ректорства

архімандрита (згодом – єпископа) Інокентія (Борисова), одним із перших підтримав його ініціативи щодо реформування навч. процесу в КДА, відмовившись від латини у викладанні філос. курсів (1831). Протягом кількох наступних років оновив зміст своїх лекцій, переорієнтувавшись на навч. посібник нім. кантіанця В. Т. Круга (1770–1842) «Handbuch der Philosophie und philosophischen Literatur» (Leipzig, 1820–21). Вніс до викладів елемент критичного мислення, тим самим сприяючи відходу київ. академ. філософії від застарілого вольфіанства і руху до новітнього нім. ідеалізму. Вирізняючись, як лектор, не стільки змістовністю, скільки методизмом, педантичністю й вимогливістю, привчав студентів КДА до логічного і послідовного міркування та викладу, критичного аналізу філос. учень, систематичної самостійної роботи над семестровими творами. У студентські роки в С. навчалась низка відомих згодом академ. філософів – О. М. Новицький, В. М. Карпов, Й. Г. Міхневич, С. С. Гогоцький, П. С. Авсенєв (див. Феофан (Авсенєв)).

Осн. тв.: Опыт о составе человеческого существа по разуму Священного Писания // Некоторые опыты упражнений воспитанников Санкт-Петербургской духовной академии, изданные по случаю испытания при окончании второго учебного курса. – СПб., 1817. – С. 3–43; Опыт о метафизическом начале философии // Акты и документы, относящиеся к истории Киевской Академии. – Отд. III (1796–1869 гг.). – Т. 4 (1813–1819 гг.) / с предисл., введ. и прим. проф. прот. Ф. И. Титова. – К., 1913. – С. 738–766; Слова на некоторые праздничные и торжественные дни, в разные времена произнесенные. – К., 1833. – [6], 215 с.; О философии Эшенмайера // ЖМНП. – 1835. – Ч. VII. – № 8. – С. 213–232; О философии Плотина // Там само. – Ч. VIII. – № 10. – С. 1–17; Русская ручная пасхалия. – К., 1836. – [2], 64 с.; Критическое обозрение Кантовой «Религии в пределах одного разума». – СПб., 1838. – [2], 56 с.; Записки на Послание к Ефесянам. – М., 1838. – [2], 159 с.; Краткое начертание истории Церкви Ветхозаветной. – К., 1838. – VI, 132 с.; 2-е изд., испр. – К., 1840; 3-е изд. – К., 1845; 4-е изд. – К., 1847; 5-е изд. – К., 1850; 6-е изд. – К., 1854; 7-е изд. – К., 1859; О богослужении Православной Церкви. – К., 1847. – [4], 187 с.; 2-е изд. – К., 1850; 3-е изд. – К., 1854; 4-е изд. – К., 1857; 5-е изд. – К., 1861; Записки по церковному законоведению. – К., 1848. – [2], VIII, 266 с.; 2-е изд., испр. – К., 1857; 3-е изд., испр. –

К., 1861; 4-е изд. – К., 1871; Критическое обозрение учения древних об истинном благе человека. – СПб., 1848. – 33 с.; Краткое начертание истории Церкви Новозаветной. – К., 1842. – [2], IV, 218 с.; 2-е изд. – К., 1845; 3-е изд. – К., 1846; 4-е изд. – К., 1847; 5-е изд. – К., 1852; 6-е изд. – К., 1859; Катехизические поучения, говоренные в Киево-Софийском соборе. – К., 1854. – VI, 333 с.; 2-е изд. – К., 1855; Описание Киево-Софийского собора по обновлении его в 1843–1853 годах. – К., 1854. – [2], II, 91 с.; Адам Зерникав. Обозрение рукописи, содержащей в себе его автобиографию // ТКДА. – 1860. – № 3. – С. 173–204; Краткие поучения о Божественной литургии. – К., 1861. – 67 с.; Сенсуализм в отношении к духовному развитию человека // ТКДА. – 1861. – № 9. – С. 115–126; Вера и разум // Там само. – № 10. – С. 183–209; Хроника жизни Ириней Фальковского, составленная по его рукописям // КЕВ. – Отд. 2-й. – 1861. – № 6. – С. 173–187; № 8. – С. 244–263; № 10. – С. 305–321; Петра Могилы стихири и Канон в благодарность за чудесное избавление Киево-Печерской лавры от неприятельского разорения в 1630 г. // Там само. – № 17. – С. 491–500; Сказание м. Петра Могилы из времен Унии // Там само. – № 18. – С. 521–525; № 19. – С. 545–550; № 20. – С. 575–579; 1862. – № 2. – С. 45–52; Сказание м. Петра Могилы о чудесах от мощей Св. Иоанна Сочавского // Там само. – 1862. – № 3. – С. 77–82; О древних украшениях и принадлежностях Киево-Софийского собора, не сохранившихся до наших времен // Там само. – № 4. – С. 101–108; № 5. – С. 141–149; О наружности Киево-Софийского собора в древнем его виде // Там само. – № 7. – С. 204–214; Выписка из рукописи Петра Могилы // Там само. – С. 215–219; Краткое описание священнослужителей Киево-Софийского собора из времен протоиерея Леванды // Там само. – С. 220–224; Христианское употребление философии, или философия Григория Нисского // ТКДА. – 1863. – № 10. – С. 129–160; О видах и степенях родства. – 4-е изд. – К., 1864. – [2], 38 с.; Дневник протоиерея Ивана Михайловича Скворцова. – К., 1866. – [2], 326 с.; Записки по нравственной философии // Сб. из лекций бывших профессоров КДА: архим. Иннокентия, прот. И. М. Скворцова, П. С. Авсенева (архим. Феофана) и Я. К. Амфитеатрова, изданных Академиею по случаю 50-летнего юбилея (1819–1869) ее. – К., 1869. – [2], VIII, 83 с.; Письма протоиерея И. М. Скворцова к преосвященному Иннокентию, архиепископу Херсонскому. – К., 1887. – [2], 126 с.; Соч. : в 2 т. – Т. 1. – К.; Мелитополь, 2014. – 337 с.

Арх.: ІР НБУВ. – Ф. 160. – №№ 93, 1308; Ф. 301 (КДА). – №№ 328 Л, 339 Л, 340 Л, 341 Л, 348 Л (№№ 130–190, 191–201, 280–337), 758 Л, 759 Л; ЦДІАУК. – Ф. 711. – Оп. 1. – Спр. 2, 12, 14, 260, 435, 512, 513, 941, 946, 1105, 1232, 1514, 1685, 1739; Оп. 3. – Спр. 8, 9, 33, 84, 89, 113, 115, 130, 174, 311, 378, 379, 442, 467, 534, 612, 618, 759.

Опубл. дж.: Лебединцев Ф. Г. Иван Михайлович Скворцев, кафедральный протоиерей Киево-Софийского собора (Некролог) // КЕВ. – 1863. – Отд. 2-й. – № 17. – С. 514–535; № 18. – С. 558–571; Малышевский И. Иван Михайлович Скворцов, кафедральный протоиерей Киево-Софийского собора (Некролог) //

ТКДА. – 1863. – № 8. – С. 436–490; Фаворов Н. А. Слово при погребении кафедрального протоиерея Киево-Софийского собора Иоанна Михайловича Скворцова // Там само. – С. 491–499; Поспехов Д. В. Последнее сочинение протоиерея Ивана Михайловича Скворцова. Два слова по поводу этого сочинения // Там само. – С. 500–524; Попов П. Некролог // РукСП. – 1863. – № 35. – С. 30–33; Флоринский Н. И. Памяти протоиерея, доктора богословия Иоанна Михайловича Скворцова, как профессора философии и богословия. – М., 1899. – 15 с.; Воспоминания и автобиография одесского протоиерея Николая Ивановича Соколова / публ. и предисл. Л. С. М[ацеевича] // КС. – 1906. – № 10. – С. 162.

Літ.: Воскресенский А. М. Кафедральный Киево-Софийского собора протоиерей Иван Михайлович Скворцов (Биогр. очерк) // РукСП. – 1863. – № 44. – С. 381–393; № 47. – С. 538–550; 1864. – № 4. – С. 109–118; № 5. – С. 153–162; Аскоченский В. И. История Киевской духовной академии по преобразованию ее в 1819 году. – СПб., 1867. – С. 37, 49–67, 69–70, 118, 137, 141, 145–146, 155, 176, 231, 238; Фаворов Н. А. Скворцев Иван Михайлович // Биогр. словарь профессоров и преподавателей имп. Университета Св. Владимира (1834–1884) / сост. и ред. В. С. Иконников. – К., 1884. – С. 601–610; Буткевич Т. И., свящ. Иннокентий Борисов, бывший архиепископ Херсонский. – СПб., 1887. – С. 21–25, 71, 112; Никольский А. Скворцов Иван Михайлович // РБС. – Т. : Сабанеев–Смыслов. – СПб., 1904. – С. 546–551; Ткачук М. Л. Київська академічна філософія ХІХ – поч. ХХ ст.: методологічні проблеми дослідження. – К., 2000. – С. 54–55, 137; Вона ж. Скворцов Иван Михайлович // Філософська думка в Україні : біобібліогр. словник. – К., 2002. – С. 176–177; Вона ж. Як вивчали історію філософії в Київській духовній академії ХІХ – початку ХХ ст. // Магістеріум. – Вип. 9 : Історико-філос. студії. – К., 2002. – С. 38–40; Титов Ф., проф., прот. Императорская Киевская духовная академия в ее трехвековой жизни и деятельности (1615–1915 гг.) : историческая записка. – К., 2003. – С. 340, 535–537; Куценко Н. А. Духовно-академическая философия в России первой половины ХІХ века: киевская и петербургская школы (новые материалы). – М., 2005. – С. 16–21, 62, 79–84, 109–125; Вона ж. Творческое наследие первого профессора философии Киевской духовной академии И. М. Скворцова // Вестник РГГУ. – 2009. – № 12. – С. 263–271; Дениско Л. М. Бібліотека Київської духовної академії (1819–1919). – К., 2006. – С. 54–65, 166–172; Печеранський І. П. Релігійно-філософські погляди І. М. Скворцова. – К., 2008. – 124 с.; Шпет Г. Г. Очерк развития русской философии. I. – М., 2008. – С. 202, 207–212, 214, 215, 218, 230, 232, 234, 500, 502.

М. Л. Ткачук

СКВОРЦОВ Костянтин Іванович
(рос. Скворцов Константин Иванович)
(18[30].05.1821–12[24].10.1876), випускник і викладач КДА – богослов-патролог, бібліє-